

ROUTE VAN HISTORISCHE KRUIZEN UIT DE 17E EN 18E EEUW

Sint-Hubertuskerk Aubel

Repertorium, vertalingen en commentaren

DE BEGRAAFPLAATS VAN AUBEL EN ZIJN 106 KRUIZEN

Dit document bevat transcripties van deze kruisen en hun vertalingen.

De begraafplaats naast de Sint-Hubertuskerk in Aubel bevat 106 kruisen uit de 17e en 18e eeuw. Negentig procent is in het Platdütsch (Nedersaksisch), 10% in het Oudfrans en slechts één is in het Oudduits (**kruis 102**).

De inscripties onthullen de taalkundige geschiedenis van de gemeente Aubel.

Aubel ligt op een zeer wisselende grens die de scheiding vormde tussen het Limburgs en het Rijnlands dialect (Platdütsch, of Ripuarisch Frankisch, de taal die in de vroege middeleeuwen werd gesproken, met name door Karel de Grote in de 8e eeuw). Ook Oudfrans is er te vinden. Het oudste Franse kruis dateert uit 1666 (**kruis 21**). Het oudste kruis op de begraafplaats dateert uit 1611 (**kruis 83**).

Het is interessant om de vele verschillende versies van dezelfde termen te lezen : bijvoorbeeld Seel (ziel), Huisvrouw (vrouw) of Ersaeme (eervol) :

- SEEL – SIELE – SEELE – ZIELE – SIEL – SEILLE – VERKOPEN – SIEEL
- HUISVROUWE – HUYSVROUWE – HAUSFRAW – HUISFRAW – HUISVRUW – HUISVROU – HUYSFRAUWE – HUSFRAW – PEUSFROUWE – HUYSURE
- EERSAEMEN – ERSAMEN – EERSAME – EHRSAEMEN – EHRSAME – ERSAME – EHRSAMER

Aan de kant van de Curiosa

Het kruis van een vermoorde persoon wordt gevonden: kruis nummer 10 geeft aan dat Philippe Delhougne "werd vermoord op Sint-Hubertusdag in 1683."

Op een ander kruis (**kruis 79**) wordt een zekere heer Mertens vermeld, die "op 11 juli 1701 ellendig verdronk in de mergelgroeve van Saint-Jean-Sart".

Er is ook een kruis dat laat zien dat alle leden van een gezin van zes binnen enkele dagen stierven (**kruis 76**).

Het woord "Aubel" staat op vijf kruisen (2, 3, 19, 20, 89) en "Neer-Aubel" op twee kruisen (15, 59).

Soorten kruisen

De begraafplaats bevatte houten of ijzeren kruisen. Dit waren de kruisen van de minderbedeelden. Alleen de stenen kruisen, die van de rijken, zijn tot op de dag van vandaag bewaard gebleven.

NU AAN DE BEURT!

Sommige inscripties moeten nog worden ontcijferd. Als uw detectivevaardigheden – die van Hercule Poirot waardig zijn – u in staat stellen te ontcijferen wat ons nog niet is gelukt, neem dan contact met ons op via archives@aubel.be, ter attentie van Paul Gerardy.

Tip voor het lezen van inscripties

Veel inscripties zijn gemakkelijker te lezen nadat u ze lichtjes hebt afgeveegd met een licht vochtige, platte spons.

Voorbeeld: het Kruis 63

voor de spons

na de spons

Aarzel niet om dit zelf te doen tijdens uw bezoek !

HET PAD ROND DE KERK

Wandel over dit geplaveide pad en laat de verhalen die in steen gebeiteld zijn op de kruisen 1 tot en met 24 u vertellen.

Betekenis van het IHS-monogram

Het IHS-monogram is vaak te vinden bovenaan kruisen. Het is een afkorting van de naam Jezus in het Grieks (ΙΗΣΟΥΣ, uitgesproken als Yay-SOOS).

Het vertegenwoordigt de eerste drie letters (Iota, Eta, Sigma) van "Jezus" in Griekse hoofdletters. Vaak geïnterpreteerd in het Latijn als Iesus Hominum Salvator ("Jezus, Verlosser van de Mensheid"), is dit symbool ook het embleem van de Sociëteit van Jezus (Jezuïeten).

Kruis 1

I H S
ICI REPOSE FEU MR ULRIC...
MAYEUR DE NOORECK DEPUTE
DU TIER ORDRE DE L'ETAT DU PAYS
DE DALHEM AUTRICHIEN 80 RC
DECEDE LE 8 AOUT 1764
ET MAD^{LE} CATHARINE KEVERS SA
COMPAGNE DECEDEE LE 3 JUILLET
1778 R I P

Hier rust wijlen de heer Ulric,
burgemeester van Nooreck,
afgevaardigde van de derde stand
van de staten van het land van
Oostenrijks Dalhem, 80 RC,
overleden op 8 augustus 1764, en
mevrouw Catharine Kevers, zijn
echtgenote, overleden op 3 juli
1778. R.I.P.

80 RC : RC = Rogans Christum of Recitans Christum — afgekorte Latijnse formule met de betekenis „Christus biddend" of „zich aan Christus aanbevelend".

80 RC = op de leeftijd van 80 jaar, (overleden) terwijl hij Christus bad.

De Staten van het Land van Dalhem en de Derde Stand

De overledene wordt beschreven als „afgevaardigde van de Derde Stand van de Staten". Dit verwijst naar de politieke organisatie van het Ancien Régime: de provinciale Staten bestonden uit drie standen die de verschillende lagen van de samenleving vertegenwoordigden:

- Eerste stand: de Geestelijkheid
- Tweede stand: de Adel
- Derde stand: de vertegenwoordigers van steden en gemeenschappen (burgers, lokale notabelen)

In de loop van de 18de eeuw gebruikten de vertegenwoordigers van de Staten hun handvesten om de betaling van belastingen te weigeren en hun privileges te verdedigen. De overledene maakte dus deel uit van de lokale vertegenwoordigende vergadering die de belangen van de gemeenschappen verdedigde tegenover de Oostenrijkse macht.

Kruis 2

ICY REPOSENT HONORABLE ANTOINE
LION ARPENTEUR FORETIER D'AUBEL
ET MARIE DELIEGE CONJOINTS MORTS
ELLE LE 14 MARS LUI LE 17 MAY 1742

Hier rusten de eerbare Antoine
Lion, landmeter en boswachter van
Aubel, en Marie Deliege,
echtgenoten, zij overleden op 14
maart, hij op 17 mei 1742.

De boslandmeter wordt tegenwoordig een geometer genoemd.

Antoine Lion werd hoogstwaarschijnlijk benoemd door de **baronnen van Loë — heren van Aubel** na 1668. Zoals alle heerlijkheden van de Oostenrijkse Nederlanden werd die van de baronnen van Loë in Aubel afgeschaft door de Franse Revolutie na 1795, toen de regio aan Frankrijk werd geannexeerd en in het departement Ourte werd opgenomen.

Het land van Herve en het hertogdom Limburg hadden in de 17de eeuw talrijke heerlijkheidsbossen, waaronder:

- Het bos van Val-Dieu,
- De bossen van Hombourg,
- De bossen van Plombières.

De boslandmeter speelde er een aanzienlijke economische en juridische rol — de houtrechten waren een belangrijke bron van heerlijke inkomsten. De boslandmeter was in de 17de-18de eeuw een koninklijke of heerlijke ambtenaar belast met twee gecombineerde opdrachten:

1. De landmeting

- Meten en afbakenen van de bosgronden,
- Opstellen van kaarten en plannen van de bossen,
- Vaststellen van de grenzen tussen boseigendommen,
- Berekenen van de oppervlakten van de houtkapvlakten.

2. Het bostoezicht

- Controleren van de houtexploitatie,
- Toezien op de naleving van de heerlijke rechten op het bos,
- Vervolgen van bosdelicten — stroperij, illegale houtkap, ongeoorloofd weiden,
- Innen van belastingen en heffingen op hout.

Kruis 3

ICY
REPOSSE EN
DIEU HON^{BLE}
THOMAS WILLEM
EN SON VIVANT
MARCHAND D'AUBEL
TREPASSE LE 3
JANVIER 1726
R C I P
Hier rust in God de eerbare Thomas Willem, in zijn leven koopman van Aubel, overleden op 3 januari 1726. R.C.I.P.

HON^{BLE} = honorable = eerbarm

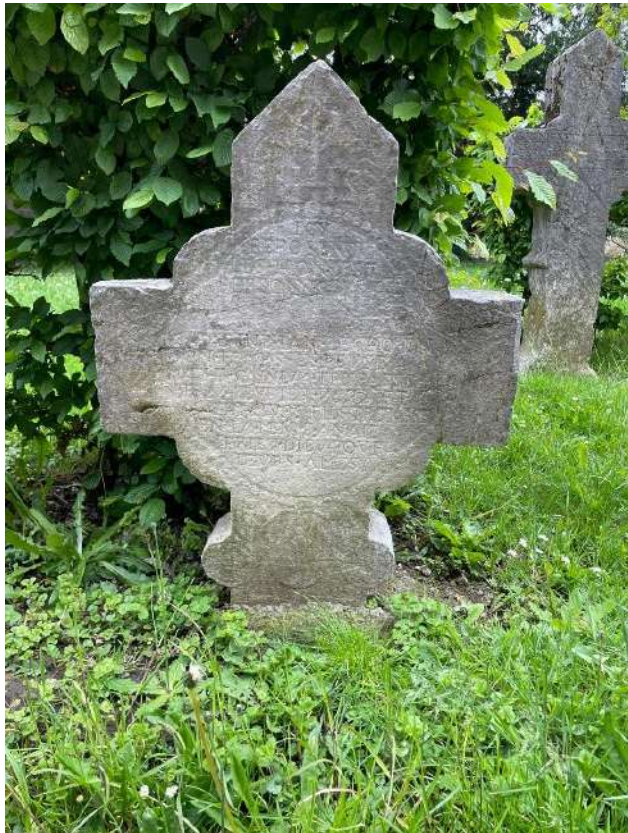
Normaal gesproken vindt men RIP („Requiescat In Pace" = „Moge hij/zij in vrede rusten"). Het RC zou een afkorting kunnen zijn van RequiesCat.

Kruis 4

HYER REUST
DEN LICHAM VAN NELLISHOLL
VAN CORGHOM IS IN DEN HEER
ENTSCHLAEFFEN DEN 23 MERTZ 1641

Kruis 5

ICY
REPOSENT
LES HONNIST
PERSONNES
CATARINE IAN LECRO EN
SON TEMPS ESPEUSE A
MATHI CAINEUI TRESPASSEE
LE 27 FEVRIER 1622 ET
MATHI..URS FILS TREPASSE
EN LA MEME ANAIE
PRIEZ DIEU POUR
LEURS AMES
Hier rusten de eerbare personen Catharine Jan Lecron, in haar tijd echtgenote van Mathi Caineui, overleden op 27 februari 1622, en Mathi... haar zoon, overleden in hetzelfde jaar. Bid God voor hun zielen.

ESPEUSE is een oude vorm van het woord „épouse" (echtgenote), in het middeleeuws en middel-Frans (13de-16de eeuw).

ANAIE is een oud frans woord dat jaar betekent.

Kruis 6

ICY REPOSE
LE CORPS
HONNESTE ... VERTEUSE
PETRONE NICOLAI
DEFOS... ELLE A
RENDU SON AME A DIEU
LE ... (JAN)VIER 1733

Hier rust het lichaam van de
eertzame en deugdzame Petrone...
Nicolai, Defos..., zij heeft haar ziel
aan God gegeven op ... januari 1733.

Kruis 7

I H S
ICY REPOSE
HONET
... HOMME MARTIN EN...
FRANS LAMBERTS DECEDE
LE 22 MAI 1701
PRIE DIEU POUR SON AME

Hier rust de eertzame ... man Martin...
Frans Lamberts, overleden op 22 mei
1701. Bid God voor zijn ziel.

Kruis 8

ICY
REPOSE
HONNESTE FEMME
LISABETH EN SON
VIVANT ESPEUSE A
COLLA JEAN COLLOR
TRESPASSEE LE 26 7BRE
1687(?) REQUIESCANT
IN PACE AMEN

Hier rust de eertzame vrouw Lisabeth,
in haar leven echtgenote van Colla
Jean Collor, overleden op 26
september 1687. Requiescant in
Pace. Amen.

7BRE = september
ESPEUSE = echtgenote

Kruis 9

ICY
REPOSENT
LES HONNESTES
PERSONNES MARIE
RUTER JADIS ESPEUSE
A FRANÇOS GERON
TRESPASSEE LE 11^{em} 9BRE
1682 ET SA FILLE
CATHARINNE PRIEZ
DIEU POUR
LEURS AMES

Hier rusten de eerbare personen Marie Ruter, vroeger echtgenote van François Geron, overleden op 11 november 1682, en haar dochter Catharine. Bid God voor hun zielen.

Men neemt aan dat de voornaam François was. Spelfouten waren niet zeldzaam.

9BRE = november. Dit herinnert ons eraan dat de oorspronkelijke Romeinse kalender slechts 10 maanden telde. De wintermaanden werden niet geteld omdat er geen landbouwwerkzaamheden of militaire campagnes waren.

- September (7de maand, sept komt overeen met 7 in het Frans)
- Oktober (8ste maand, okt komt overeen met 8 in het Frans)
- November (9de maand, nov komt overeen met 9 in het Frans)
- December (10de maand, dec komt overeen met 10 in het Frans)

Kruis 10

ICY REPOSE HONNEST ET VERTUEUX
JEUNE HOMME JEAN FLIPPE DEL
HOUGNE O VIAT ESTE MEU^oDEY
LE JOUR DE S HUBERT 1680
PRIEZ DIEU POUR SON AME

Hier rust de eerbare en deugdzame jongeman Jean Philippe Delhougne — o jij voorbijganger — hij werd vermoord op de dag van Sint-Hubertus 1680.

JEUNE HOMME = JONCKMAN
O VIAT = O VIATOR = o jij voorbijganger
MEV^oDEY = MEURDEY = betekent vermoord in het Waals

De dag van Sint-Hubertus is 3 november, traditioneel een jachtdag. Zijn dood is mogelijk te wijten aan een jachtongeval.

Kruis 11

HIER LIGT
BEGRABEN ELISA
BET DIE DOCHTER
VAN IAN NICOLAY **OP**
DEN PLATTEN DREIS
STR AN DEN 4 IULIUS 1677
GODT TROST DIE SEEL
MEMENTO MORI
Hier is begraven Elisabet, de dochter van Jan Nicolay op den Platten Dries, die overleed op 4 juli 1677. God hebbe haar ziel. Gedenk dat gij zult sterven.

OP DEN PLATTEN DREIS = Plattendriesch : 2e categorie weide, braakliggend land.
STR = starf

Thomas, de broer van Elisabet, stierf in 1694 (**Kruis 71**). De vader, Jan Nicolay, was in 1694 al gestorven. Zijn kruis bevindt zich niet op de begraafplaats.

Kruis 12

HIER
LIGHT
BEGRAVEN
BEATRIX DIE
DOCHTER VAN FRANS
HELEANS OP DIE CRUYT'S
STRAET STARF DEN 28
MART ANNO 1671 BIDT
GODT VOOR DIE
SIELE AMEN

Kruis 13

HIER IST BEGRAEVEN HET
LICHAM VAN IACOP ERNST
JONCKMAN STARF DEN 26
7BRIS 1733 R I P

Kruis 14

ANNO
1643 DEN 3 OCTOBRIS IST IN
DEN HERRE ENTS LAPEN ANTON
IUS ERNTS AN DEN SCHEVER
BIDT GODT VOR SEINE ENDE
MARIA BEGRERS SEINER
HUISVROUWE SEELE

SCHEVER is waarschijnlijk de naam van een plaats.

Kruis 15

HIER LIGT BEGRAVEN HET
LICHAM VAN JENNEKEN
HUPPEN NYSSSEN DOCHTER
VAN NEERAUBEL STARF DEN
9 9^{BER} 1670 BIDT GODT VOOR
DIE ZIELE

Kruis 16 voorkant

ICI REPOSE HONNESTE CAT
HARINE EN SON VIVANT ESPE
USE A POLLIS DE VIGNE TRE
PASSEE LE 4 D'AVRIL 1670
PRIEZ DIEU POUR SON AME

Hier rust de eerzame Catharine, in haar leven echtgenote van Pollis de Vigne, overleden op 4 april 1670. Bid God voor haar ziel.

ESPEUSE = echtgenote

Kruis 16 achterkant

ICY REPOSENT LES HONNESTES
PERSONNES ...OLAS WARIMONT
DECEDEE LE 17 MARS 1700

PRIEZ DIEU POUR LEURS AMES

Hier rusten de eerbare personen ...
olas Warimont, overleden op 17
maart 1700. Bid God voor hun zielen.

Dertig jaar scheiden de uitsnijding van de twee zijden. De namen zijn verschillend, maar men kan aannemen dat ze tot dezelfde familie behoren.

Het werkwoord staat in het meervoud, maar er is slechts één zelfstandig naamwoord. De onbewerkte ruimte was waarschijnlijk gereserveerd voor de naam van de echtgenoot, wellicht Pollis de Vigne.

Kruis 17 voorkant

ANNO
1667 DEN 2^D
NOVEMBRIS IS
IN GODT ENSLAEPEN
ANNA BORN HUIS
VROUWE VAN CORNELLIS
QUOITBACH B^{YT} GODT
VOOR DIE SIELE

Kruis 17 achterkant

DEN
1 MERT
AO 1703
IST CORNELIS QUODTBAC(H)
ENDE SIENE HUYSVROUW(E)
MARIA LE IEUN DEN 2
MERT AO 1708 GESTORVEN
RIP

Dit Kruis vertelt ons dat Cornelis Quidtbach zijn eerste vrouw in 1667 verloor. Hij nam vervolgens Maria Le leun als zijn tweede vrouw. De gelukkige Cornelis rust dus bij beide vrouwen !

Het tweede huwelijk

Het was niet ongebruikelijk in de regio Dalhem en de omgeving van Hervé gedurende de 17e en 18e eeuw, maar het was een gecodificeerde en weloverwogen praktijk, geen triviale.

Waarom twee aparte partijen voor de twee echtgenotes?

1. Juridische en erfrechtelijke logica

In de 17e eeuw waren de twee huwelijken aparte contracten met verschillende erfrechtelijke implicaties:

Partij A	Man + 1e echtgenote	Eerste huwelijkscontract
Partij B	Man + 2e echtgenote	Tweede huwelijkscontract

Het samenbrengen van beide echtgenotes aan dezelfde kant zou juridische onduidelijkheid hebben gecreëerd met betrekking tot de erfrechten van de kinderen uit elk huwelijk.

2. Religieuze logica

De katholieke kerk erkende hertrouwen na weduwschap volledig. Het was moreel neutraal en sociaal gebruikelijk omdat:

- De sterfte onder vrouwen tijdens de bevalling erg hoog was
- De levensverwachting kort was

Kruis 18

HIER
REUST HEST
LICHAM VAN
DEN EERSAEMEN
JONEN JONAS IS
VERSHEIDEN VAN DESE
WERELT DESEN 14
JULHE 1730

Kruis 19

ICY REPOSE HONNORABLE
STAIVEN RICK PRRIC...
TEMB CH VIN D'AUBEL...
FIPRIUT...ESCHEVIN...DE GORHEZ
TREPASSE LE 14 D'AOUST DE L'AN
1666 PRIEZ DIEU POUR SON AME

Hier rust de eerzame Estienne Rick, eerste schepen van Aubel, tevens eerste schepen van Gorhez, overleden op 14 augustus 1666.

STAIVEN = Etienne

PRRIC = *PREMIER* = eerst

TEMB = *MEMBRE* = lid

FIPRIUT = fut premier = was de eerste

Het gegraveerde symbool onderaan toont een bloemenkrans met drie gestileerde bloemen, vaak geassocieerd met symbolen van adel, eer of herinnering.

Symboolanalyse:

- de krans : deze roept vaak associaties op met koninklijkheid, adel of een hoge status.
- de bloemen (drie bloemen op de krans, waaronder een centrale bloem hogerop): Deze kunnen symbool staan voor zuiverheid, leven of herinnering. In een funeraire context zijn bloemen klassieke symbolen van herinnering en hoop.
- eenvoudige stijl, gegraveerd in steen: Kenmerkend voor oude grafstenen, waar een krans met bloemen een eervol, nobel of vroom persoon kon aanduiden.

Kruis 20

DIT CRYUS
HEEFT GESTELT
IOANNES SCHOONBROOT IN DIE
DORP STRAET BORGEMEESTER TOT
AVBEL TOT GEDAGTENISSE VAN
ANNA NICOLAU SINE GEWESENE HYUS
VROVWE DIE STARF DEN 14 FEB 1729
DEN 7 OCBRIS IS TOT MAUESTRE
OHT GESTORVEN DEN ERSAMEN IAN SCHO
NBRODT

MAUESTREOHT = MAUESTRICHT = MAASTRICHT

8 maanden tussen de twee sterfgevallen

- Anna stierf op 14 februari 1722,
- Jan stierf op 7 oktober 1722, slechts 8 maanden na zijn vrouw — mogelijk aan verdriet of dezelfde ziekte.

Kruis 21

ICY REPOSE HONNESTE
WAVRNONS EN SON VIVANT
ESPEUSE A NELIS IAN HEROVEN
TREPASEE LE 5 MAY 1666
PRIEZ DIEU POUR SON AME

Hier rust de eerbare Waurbons, in haar leven echtgenote van Nelis Jan Herooven, overleden op 5 mei 1666. Bid God voor haar ziel.

Kruis 22

HIER RUST HET LICHAEM
VAN BARBARA WEDUWE VAN
WILEN CORNELIS NOLL
IS DEN HEERE ONTSLAP
PEN DEN 4 JANUARY 1633
GODT BEGENADE
DIE SIEL

Kruis 23

MERT IS
IN DE HER
ENSLAPPEN
TRINEKE DI HAVSFRAW
VA RENGEN DONRAED

TRINEKE est le diminutif de Catharina

DONRAED est probablement aujourd’hui appele Donsart, un lieu-dit d’Aubel.

Kruis 24

HIER LIGT BEGRAVEN CATELI(N?)
DIE HUISFRAW VAN IAN GUBBE..
OP COSENBERG DIE GESTORVEN
IS DEN 3 DACH MAY 1638 BID
GODT VOOR
DIE SEEL

3 DACH MAY = 3de dag mei

Kruis 25

HIER IS BEGRAVEN DEN ERSAMEN
LAMBERT NICOLAI **VUT** DIE
VRIER GESTORVEN DEN 27 NOVEMBER
1722 EN SINE HUISVRUW ANNA
STAMMEN GESTORVEN DEN 4 MARTU
1730 R I P

VUT = uit

Kruis 26 voorkant

HEER RUST DEN EERSAMEN IOHAN-
KES WILHELMUS ERNST IONCKMAN IS
OUIVERLEDEN DEN 28 MEY IN HET IAER ONS
HEERE 1773 AEUDT WESENDE 67 IAER ENDE
GEBURTIG VAN WAEWILDER R I P

WAEWILLER : vandag Wahlwiller naast Gulpen.

AEUDT = oud

Kruis 26 achterkant

NOMEN DOMINI BENEDICTUM SIT
Gezegend zij de naam van de Heer

Kruis 27

AO 1731
DEN 2 9BRIS
....BEGRAVEN
.... DEN
BRODERS....
.....

Kruis 28

HIEER LIGDT BEGRAVEN IAN COVE
AEN DEN SCHEVREIN BRODER VAN
DEN ROSEN GRANS VAN ONSE
LIEVE VROUW IS GESTROVEN
DEN 6 7BER 1679 BIEDT
GODT VOER SINE
SIEL

De Rozenkransbroederschap van Onze Lieve Vrouw

Opgericht in de 15de eeuw, werd de broederschap officieel gesticht door de dominicaan Jakob Sprenger in Keulen in 1475, en verspreidde zich snel over heel katholiek Europa. Opgericht in Aubel in 1634.

Het was een vrome vereniging van leken verbonden aan een parochie of klooster, waarvan de leden zich verbonden om:

- de rozenkrans regelmatig te bidden,
- deel te nemen aan Mariaprocessies,
- de missen van de broederschap bij te wonen,
- te bidden voor overleden leden — wat de vermelding op het graf van Jan Coveaen verklaart,
- elkaar te ondersteunen bij ziekte of dood.

Verband met het graf van Jan Coveaen (1679)

De vermelding van zijn lidmaatschap van de broederschap op zijn grafsteen is niet onbelangrijk – het was een teken van sociaal prestige en publieke vroomheid. Het betekende ook dat zijn medeleden van de broederschap verplicht waren voor zijn ziel te bidden, wat de inscriptie expliciet vermeldt met "Biedt Godt voer sine siel".

Het was, in zekere zin, een spirituele zekerheid na de dood.

Kruis 29

HIER LIGT
BEGRAVEN
DEN EERSAEMEN LAMBERT
COLYNS WT POERRECK
STAERF DEN 20 9BRE 1662
MET SYN HVISVROV AGNES
... STARF DEN 31
JAN 1706
REQUIESCAT IN PACE

WT = UIT

Kruis 30

HIER LICHT
BEGRAVEN
PETRONNEL
SPEECH WEDEUVEE VAN DIRICH
SPETEIN DECHER STARFF
DEN 31 IUILI 1711 BIDT VOOR
DE SEILLE
TOE BEHOORT AEN IAN
RELLISSES

De structuur van het grafschrift is klassiek voor de Zuidelijke Nederlanden in de 18de eeuw. Petronnel Speech is de overledene, weduwe van Dirich Spetein alias Decker (bijnaam van beroep: dakdekker). Het tweede deel — Bidt voor de siele toe behoort aen Ian Rellisses — is intrigerend: het vraagt te bidden voor de ziel die toebehoort aan Jan Rellisses, die een andere persoon lijkt te zijn, misschien een tweede echtgenoot, een kind, of de opdrachtgever van de grafsteen.

Kruis 31

Tekst onleesbaar
Alleen het jaartal is zichtbaar: 1647

Kruis 32

HIER LIGT BEGRAVEN DEN EE..
IAN SCHOONBRODT OBYT DEN
18 IVLI 1780
RIP

DEN EE... = DEN EE[RSAMEN]

OBYT = OBIJT = *obiit* (latin) = is gestorven.

Kruis 33

De tekst staat op de achterkant.

Kruis 33 achterkant

ANNO 1673 DEN
16 IVNY IS IN XPO ONTSLAEPEN
IENNE DIE HVYSVROVWE
GEWEST IS VAN CLAES
QVOETBACH GODT BEGNAEDE
DIE SIELE

XPO is een afkorting van Christo (Christus). Het komt van de Griekse letters XP (Chi-Rho). Deze afkorting is vaak te vinden op christelijke grafstenen.

Kruis 34

HIER LIGT BEGRA
VEN JACOB NICOLAY
IS GESTORVEN DEN 18
APRILIS ANO 1666
GOD TROOST
DIE SIEL

Kruis 35

ANNO 1661
DEN 2 MERT IST IN GODT
ENTSLAPEN IOANNES DER
SOHN VAN KERST NIJDER S
TPAET SALIGER GOT
TROST DIE SIEL

Kruis 36

ALHEIR LIGT BEGRAVEN DEN EERSAME
MEMALITOINIUS PHILPPUS VINCENT
IUS DEMOLLIN IN DEN HEERE OVERLEDEN
DEN 26 APRIL IN HET JAER ONS HEERE 1785
EN DE SINE HUISVROUWE DE EERSAEME
MARIA SOPHIA GOOR IN DEN HEERE
OVERL DEN 12 IUNI IN HET JAER
ONS HEERE 1772
VAN DONRAET R Q I P

R Q I P = *Requiescat Quietè In Pace*. " Moge hij in vrede rusten.

Donraet : dit is Donsart (in Aubel).

Het hebben van **drie Latijnse voornamen** in de 18e eeuw in de regio Dalhem was een teken van een rijke familie, vrome katholieken en trouw aan het Huis Habsburg. De overgrote meerderheid van de boeren en ambachtslieden in die tijd had slechts één voornaam. Vincentius Demollin verschijnt als een welvarende notabele uit de Oostenrijkse regio Dalhem, waarschijnlijk afkomstig uit een familie die rijk was geworden door een molen (de Mollin), en die beschaafd genoeg was om de namen op zijn grafsteen te laten latiniseren.

Kruis 37

HIER
LIGT BEG
RAVEN MAGDA
LENA ERNST DIE
GEWESEN HUISFRA
UWE VAN STEVE M
ELSEN STARF DEN
.. IUNI 1674
GODT TROOST
DIE SEEL
AMEN

Kruis 38

HIER
RVST HET
LICHAEM VAN D^E
EERSAME CHRISTINA
GIEDRICH(?) WESENDE HUYS
VROUW VAN DEN FIR
IAEMEN THEODORUS
MINDE(?) GRVYS
STARF DEN 2^{DEN}
MAY 1707
R C I P

Kruis 39

A^{NO} 1651
Z1 IVNY IS LENNERT
STEIN IN GOD ENSL
SEIN HVYSFRAVWE
EN BLOMEN GODT TRVEST
DIE SEEL AMEN

In het jaar 1651, op 21 juni, is
Lennert Stein in God ontslapen. Zijn
echtgenote en kinderen : God
trooste hun ziel. Amen.

ENSL = ENTSLAPEN

BLOMEN : verwees poëtisch naar jonge kinderen die in hun kindertijd stierven, een veelvoorkomende metafoor in de grafschriften van deze streek en tijd.

TRVEST is simpelweg de 17e-eeuwse spelling van TROOST – de U en de O waren in het Vlaamse en Platdütsch-steenschrift van die periode vaak uitwisselbaar.

De steen bedekt dus Lennert Stein, zijn vrouw en hun jonge kinderen – een **heel gezin** verzameld onder hetzelfde kruis.

Kruis 40

Het kruis is onleesbaar.

Alleen het jaartal 1689 is zichtbaar.

Kruis 41

A0 1630 DEN
21 IANUARI IST CATE
RIN HVSFRAW VAN
PIBERT CLEVSEN
IN GODT ENTSCHLAP
EN BIDT GODT VOOR
DIE SEEL

Kruis 42

HIER
LIGHT BEG
RAVEN ANTH
ONIS SCHOEN-BR
OODT VAN DE LANG HR
STRAET STARF DEN
31^{ON} AUGUSTX 1676
BIDT GODT VO
OR SYNE ZI
ELE AMEN

Lang hr Straet = Langstraat. Vandag « rue de Gorhez » in Aubel

Kruis 43

HIER RUST
MARIEKEN
DE DOCHTER VAN STAS
STASSEN STARF DEN 7IAN
1700
VAN DER ZIELE GODT
GENADIGT ZY

Kruis 44

HIER RUST GUER_T
NYSSSEN IN DIE AUWERMOER DIE
GESTORVEN IS DEN 17^{BER} 1632

AUWERMOER is een plaatsnaam in Aubel, ook gespeld als Aowermoor (het oude moeras). De huidige naam is Oudemoeder. Het betreft een fonetische aanpassing van het Platdütsch aan het Nederlands.

Kruis 45

(HI)ER LIGHT BEGRAVEN
(EER)SAMEN IACOB ERNST
IH DE WIETTEL GESTOR
VEN DEN 10 9^{BRIS} ANNO
1667 BIDT GODT VOOR
SYN SIEL AMEN

Kruis 46

HIER LIGT DEN EHRSAMEN
LEONARDUS KEVER HY STAERFS
DEN 14 DECEMBRIS ANNO 1728
GODS TROELS DIE SEEL

Kruis 47

AO 1660 DEN 23
IANUARY STARF SOPH
IA HUSFRAW GEWESEN
VAN ANDREAS
SAWEN S G T
D S

S[YT] G[ODT] T[ROOST] D[IE] S[EEL]

Kruis 48

AO 1649 DEN
22 FRY IS IN GOTT
ENTSCHLAFFEN
ANTHONIVS NELISSEN
GOTT TROEST DIE
SELL AMEN

Het is opmerkelijk dat dit grafmonument na 377 jaar nog in uitstekende staat verkeert. Het is gemaakt van Belgisch blauwsteen (petit granit), de meest prestigieuze steensoort.

- voornamelijk gewonnen in Soignies en de regio Namen,
- zeer hard, uitstekende weerbestendigheid,
- karakteristieke blauwgrijze kleur,
- de duurste steensoort – gereserveerd voor rijke families,
- relatieve prijs: 3 tot 5 keer het maandloon van een ambachtsman.

Kruis 49

HIER IS
BEGRABEN
DIE EHRSAMEN IEHENNA
ERNST GEWESENE
HAVSFRAW VAN CLAES
GAVDERS ENDE IST
GESTORBEN DEN 2
10BRIS AO
1657
BITT GOTT
VOR DIE
SEEL AMEN

IEHENNA is een vrouwelijke dialectvorm van JOHANNES — een vrouwelijke voornaam die in de 17e eeuw in de regio veelvuldig voorkwam.

10BRIS = December

Kruis 50

VVYT = "UIT"

ANNO 1667
DEN 30 OCTO
BRIS IS IN GODT
ENTSLAPEN THYS
THYSSEN VVYT D^{IE}
AVVERMOER GODT
TROST DIE SIELE

Kruis 51

De transcriptie was bijzonder moeilijk en kan enkele leesfouten bevatten.

ANNO 1642
.....
.....ENTSCHL
APEN CATRINA DE
HVISFRAW VAN STE
H IN DE HOGSTRAE
SAEGER GODT
TRO(OST) DE
SEEL

Kruis 52

HIER
LIGHT BE
GRAVEN AN
DREAS SCHOEN
BROODT STARF DEN
20^{EN} 7BRIS 1676
BIDT GODT VOOR
ZYNE ZIELE
AMEN

Kruis 53

HIER LIGT
BEGRAVEN
PETRONILLAE FR
ANCIS DRIES DOCHTER OP
DEN BORN HUYSVROVW
VAN WYNENIANS LAM
ERSCHOT SOON DE WELCKEN D
EN HEERE VERSTOR
VEN IS DEN
S MARTY A
NNO 1631
BID GO
DT VOOR
DE SELL

LAMERSCHOT — *Lammerschot*, een plaatsnaam in de buurt van St Jean Sart, naast Aubel.

Kruis 54

HIER LIGGEN
BEGRAVEN DIE EERSAME MARIE
VILVEURDER WED^{DE} IAN COLLAU
STARF DEN 10 7BER 1739
ENDE DEN EERS^{AN} IONGHMAN
PAULUS COLLAU STARF DEN
4 MEERT 1746
R I P

Kruis 55

ANNO 1667 DEN 16 OC
TOBRIS IS IN GODT ENTS
LAPEN LEONARDT ARNOLDT
...LESTORP GODT TROST
DIE SIEEL

De ontbrekende letters zouden HEL kunnen zijn om HELLESTORP te vormen (ook gespeld als Hellestrop). Een plaatsnaam vlak naast het dorp Aubel. Leonardt Arnoldt zou dan afkomstig zijn uit deze plaatsnaam.

Kruis 56

HIER
LIGT BEGR
AVEN HET LICH
AEM VAN HVPPEN
BALTVS DIE GEST
ORVEN IS DEN 23
MEERTZ 1671 BIDT
GODT VOOR SIN
ZIELE

Ici est enterré le corps de Huppen Baltus qui décéda le 23 mars 1671. Priez Dieu pour son âme.

Kruis 57

Alleen het jaartal is leesbaar : 1644

(Kunt u de rest misschien identificeren ? Laat ons weten archives@aubel.be)

Kruis 58

HIER LIGT BEGRAVEN DEN
EERSAEMEN GERARD ERVENS
IS GESTORVEN DEN 18
10BRIS ANNO 1679
GODT TROOST SYNE SEELE
AMEN

Kruis 59

HIER LIEDT BEGRAVEN MARIA
DIE WEDUWWE VAN PAVSCHEN
NELLISSEN(?) VAN NEERAVBEL DIE
WELCHE GESTORVEN IS DEN
22 MAY ANNO 1685 GODT
TROST DIE ZIELE

PAUSCHEN = Pascal

Kruis 60

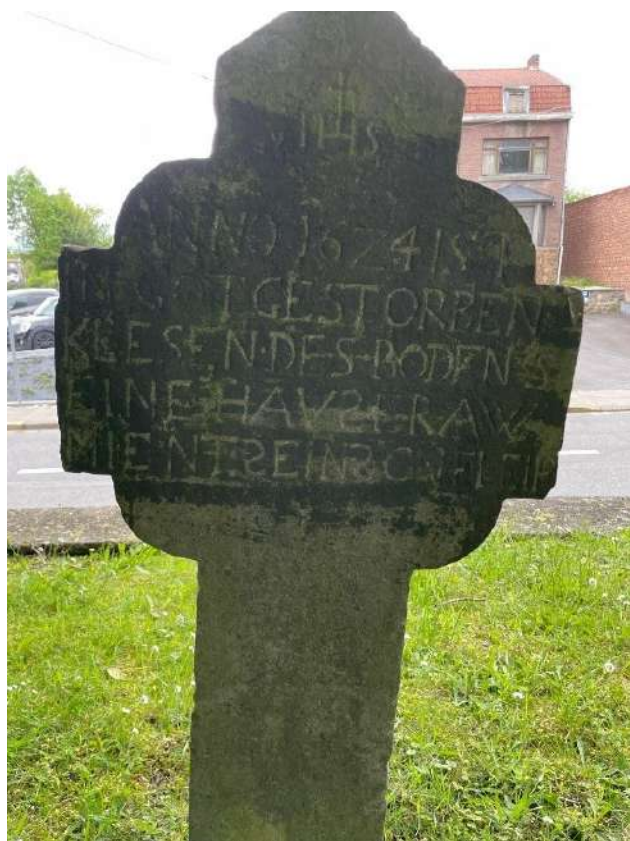
Kruis zonder opschrift aan de voorzijde. Het opschrift staat aan de achterzijde.

Kruis 60 achterkant

HIER LIEGT BEGRAVEN DEN
EHRSAMEN TW^VMAEM WILLEMS
STARF DEN 20 7BRIS 1730

Kruis 61

ANNO 1624 IST
IN GOT GESTORBEN
KLESEN DES RODEN'S
EINE HAVSFRAW
MIENT SEIN SON FLEIP

KLESEN: Platdütsch/Ripuarische vorm van Klaus of Nicolaus — zeer gebruikelijk in de regio Aubel en het hertogdom Limburg in de 17e eeuw.

MIENT: mit / mitsamt = samen met

FLEIP : Platdütsch dialectale vorm van Philipp — de beginletter Ph werd in sommige Ripuarische dialecten van de regio uitgesproken als Fl.

Een bijzonder aangrijpende inscriptie

1624 — midden in de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) die de regio teisterde — stierven een moeder en haar zoon samen, waarschijnlijk slachtoffers van de epidemieën die de legers vergezelden tijdens hun opmars door de Spaanse Nederlanden.

Kruis 62

DIT CRVYS
HEF GESTELT
DIE EERSAEME MARIA MADALENA
SERVAES IN GIDACHTENISSE VAN DIE
MELE VAN HAEREN MAN VAN
GEVRDEN STARF DEN 2 APRIL
1747 ENDE 31 IS GESTORVEN DEN

MELE = lokale Platdütsch-vorm van "SEELE" waarbij de beginletter S in sommige zeer lokale Ripuarisch-dialecten van het gebied rond Aubel en Hombourg een M wordt.

De laatste zin heeft een ongebruikelijke constructie, misschien ontbreekt de naam van de maand; vooral omdat 31 april niet bestaat.

Kruis 63

HIER IST BEGRABEN DIE ERSAME
BEATRIX KNUBBENS GEWESENE
HAVSFRAVE UON DEN PROCUREV
R ENST WELCHE IST GESTORBEN
DEN 3 MARTI 1744 EN DEN
ERSAMEN LEONARDVS ERNST IST
GESTORVEN DEN 28 XBRIS 1753

Kruis 64

HIER RUST
HET LICHAEM
VAN WYLLEM
ERNST **IVNO** VAN
DONRADT STERFF DEN
14 7BRIS 1676 GODT
TROOST DIE SEEL
ENDE SY HAER GEN
AED ICH

IVNO = afkorting van IVNIOR (Junior) = de jongeman / de zoon

DONRADT = Donsart

Kruis 65

HIER
RUST HET
LICHAEEM VAN
PAESCHEN ERNST
DEN SOHN VAN WYLEN
WYLLEM ERNST OP
DEN KEERENBERCH
ENDE IS GESTORVEN
DEN 20 FEBR 1674
GODT BEGENAED
DE SEEL

Kruis 66

ANO 1636 DEN
.....is in Got vers
torben
ende
.....
Got troost de seel

*(Kunt u de rest misschien
identificeren ? Laat ons weten
archives@aubel.be)*

Kruis 67

HIER RUST HET LICHAEM
VAN WEERARDT ERN
ST DEN SOHN VAN WYLEN
WILLEN ERNST VAN DON
RADT STEERFF DEN 8 7BRIS
1676 GODT TROOST DIE SEEL

De familie Ernst uit Donradt verloor in 1676 in enkele maanden tijd drie leden :

- **Paeschen** Ernst † 20 februari 1674 — zoon van Willem (**Kruis 65**),
- **Weerardt** Ernst † 8 september 1676 — zoon van Willem.
- **Willem** Ernst † 14 september 1676 — de vader zelf, 6 dagen na Weerardt! (**Kruis 64**),

Kruis 68

HIER IS BEGRAVEN DEN EERSAMEN
IAN ELSEN DEN WELKE IS GESTORVEN
DEN 17 NOVEMBER 1716
BIDT GODT DEN HEER VOOR ZINE ZIELE

Kruis 69

HIER IS BEGRAVEN DEN EERS^E
IOANNES MEULENDER
STARF DEN 9 IULY 1759
GODT TROST DIE SEEL AMEN

Kruis 70

HIER LIGT BEGRAVEN DEN
LICHAM...
...
...
MARIA ...
... 1628 ...

*(Kunt u de rest misschien
identificeren ? Laat ons weten
archives@aubel.be)*

Kruis 71

HIER RUST HET LICHAEM VAN
DEN EERSN IONCKMAN THO
MAS DEN SOON WILEN IAN
NICOLAY OP DEN PLATTEN
DRIECH STAERF DEN 12 MA(RT)
1694 BIDT GODT VOOR DE ZIELE

EERSN : afkorting van EERSAMEN

WILEN : overleden — geeft aan dat pater Jan Nicolay al dood was toen de steen werd opgericht.

OP DEN PLATTEN DRIECH : een plaatsnaam tussen Aubel en La Clouse.

Thomas' zus, Elisabet, ligt begraven op **Kruis 11**. Ze stierf in 1677. Let op de verschillende spellingen op de twee kruisen : Driech hier en Dries op **Kruis 11**.

Kruis 72

HIER
LIGT BEGRA
VEN IAN QVO
ITBACH DEN YONQEN
IS GESTORVEN DEN 8
7BRIS 1676 ENDE RUST
OICK ALHIER SINE
HVYSVROUW CATH
ARINA NOLS GODT
TROEST DIE
ZIELEN

OICK = ook

Kruis 73

HIER LIGT BEGRAVEN
IACOB DEN SOON VAN LAMN
NICOLAI
DEN 13 IVLI 1637 BIDT
GODT VOOR DIE SEEL

Kruis 74

HIER LIGT BEGRAVEN DIE EERSA
MEN MARIA HARBOUEVSE OVERLEDEN
DEN 21 IAN 1725

Kruis 75

HIER LIGT BEGRAVEN DEN EERSAMEN
LENDERT ERNST VAN HELLESTREP
GEWESEN EHEMAN VAN MARIA ARNOLT
STARF DEN 2 MART^U 1740
R I P

Kruis 76

HIER
LEIGEN BEGRAVEN CLAES
MOMMERS STARF DEN 17
ENDE MARIA HANOT GEWES
ENE STARF DEN 17
ENDE HEVNE VIER KINDEREN
STERVEN IN OCTOBERIS 1730

Wat **verrassend** is, is dat de ouders op dezelfde dag stierven : 17 oktober 1730. De vier kinderen stierven in dezelfde maand – zonder dat er een specifieke datum voor de 17e is, wat suggereert dat ze op verschillende dagen rond 17 oktober stierven – typisch voor een epidemie die een gezin geleidelijk decimeert.

Historische context – oktober 1730

In 1730 werd de regio Hervé getroffen door terugkerende epidemieën van:

- **tyfus** – overgedragen door luizen, veel voorkomend in grote gezinnen,
- **dysenterie** – besmet water, zeer dodelijk voor kinderen,
- **herfstkoorts** – vooral dodelijk in oktober.

De gelijktijdige dood van de ouders en vier kinderen in één maand wijst sterk op een epidemie van tyfus of dysenterie die het gezin Mommers-Hanot met absolute wreedheid trof.

Kruis 77

HEER RUST DEN EHERSAMEN IOHANNES
HAGELSTEIN IST OVERLEDEN INT IAER
ONS HEREN DEN 25 MERZ 1773
SINS ALTERDOM 67 IARE ENDE GEBURTIG
VAN
SEPENKE ENDE SINE HUISFROU MARIA
CATRINA COL STAB DEN
GODT TROST
DE ARME SELEN
R I P

SEPENKE : waarschijnlijk "Sippenaeken".

De datum van het overlijden van de vrouw wordt niet vermeld. Ze leefde nog toen de steen werd gehouwen.

Kruis 78

HIER LIGT BEGRA
FRANS Kaelin SYNEN LEVEN
LAETOHEPEN VAN GORCHEM
ENDE GESVOREN PROCUREUR DEN
BANCK VAN AUBEL STARFF
DEN 31 MEY 1642 BIDT GOD
VOOR DE ZIELE

LAETOHEPEN = LAET OP HEPEN

LAET = belastinginner van een landgoed, degene die de rechten en pachten int die de pachters aan de heer verschuldigd zijn.
HEPEN = plaatsnaam.

Frans Kaelin inde de pachten van het landgoed Hepen in Gorchem. Gorchem kan een plaatsnaam of een familienaam zijn.

Kruis 79

HIER IS
BEGRAEVEN
MERTEN MERTENS IONCKMAN
SOENE VAN PETER MERTENS
VAN DONREADT MISERABEL
VERSMORT S IANSTRAD E IN
DEN MERGELK VYLE DEN
4^{DEN} IVLY 1701 GODT
TROOST DE ZIELE

MISERABEL VERSMORT : "Ellendig verdronken" — een dramatische en zeldzame inscriptie op een grafsteen. **VERSMORT** is de Nedersaksische vorm van "verdronken/erstickt" = verdronken/verstikt.

MERGELK VYLE: "mergelkuil" = mergelgroeve

- in de 17e en 18e eeuw werd er in de regio op grote schaal mergel gewonnen,
- deze groeven waren diep en gevaarlijk,
- gevuld met water vormden ze een dodelijke val voor de onoplettende.

In de regio Aubel en Herve waren er tientallen.

DONREADT : Dit verwijst waarschijnlijk naar Donsart, een plaatsnaam net buiten Aubel.

Kruis 80

Onleesbare tekst

De centrale rotonde

Kruis 81

HIER LIGT BEGRAVEN
MYNDT BLOEMEN DIE HUIS
VROUWE VAN IAN MALTA
STARFF DEN 12 MART 1633
GODT TROST
DIE SIELE

Kruis 82

INRI A°	
1618	
DEN 13	
FEBRUARY IS	
IN XPO ON	TSLAEPEN
AH MERTE	NS VANVELDE
GOD	BEGNAEDE
DIE	SIEL

INRI = *Iesus Nazareus Rex Iudaeorum* = "Jezus van Nazareth, Koning der Joden"

A° = jaar

XPO is een afkorting van Christo (Christus). Afgeleid van de Griekse letters XP (Chi-Rho). Deze afkorting is vaak te vinden op christelijke grafstenen.

Kruis 83

Horizontaal : HULRICH GOE STARF

Verticaal : DEN 25 FEBERIU 1611

Hulrich Goe stierf op 25 februari 1611.

GOE = Goé: een oude familie uit Saint Jean Sart, waarschijnlijk oorspronkelijk afkomstig uit Goé.

Kruis 84

Kruis 86

Kruis 88

HIER LIGT BEGRAVEN LAMBERTUS
DEN SOON VAN LAMBERT MOOLU^s
DEN WELCKEN ONNOESELICK
EN JONGEL IS TER DOOT
STARFF DEN 21
OCTOBRIS 1666 GODT SY SYNDER
ZIEEN GNADIGT AMEN

ONNOESELICK: onschuldig, puur

JONGEL — een archaïsche vorm van jonge/jongeling = jong/jeugdig — bevestigt dat het verwijst naar een kind of een zeer jonge jongen.

Historische context — 1666

In 1666 voerde Lodewijk XIV oorlog tegen de calvinistische Nederlanders, voornamelijk rond het beleg van Maastricht (waar d'Artagnan stierf). Deze oorlogen teisterden de regio Pays d'Outre-Meuse: verwoesting, inbeslagname, misbruik en epidemieën. Deze context zou de dood van de jongeman kunnen verklaren.

Kruis 89

HIER LIGT
BEGRAVEN ENNIS NICOLAY D(E)
HVYSVROUW VAN GILLES ROY(E)
SCHOIT IS DER BANCK AVBEL
IS GESTORVEN DEN 16 IVNY
1641 BIDT GODT
VOOR SIELE

ENNIS : waarschijnlijk Agnes contractueel → Agnis → Ennis

Gilles Royeschoit was dus officier van de bank van Aubel, net als Frans Kaelin, "PROCUREUR DEN BANCK VAN AUBEL", die een jaar later in 1642 overleed (**Kruis 78**).

Kruis 90

HIER RUST
HET LICHAEM VAN
MERTENS MEVLLENAER
STARF DEN 18 OCTOBER
1642 GODT BEGENADE
DIE SEEL

MEVLLENAER = molenaar

Kruis 91

HIER LIGT BEGRAVEN IAN DEN
SON VAN IAN FLORENCE OP DEN
LANGSTRAT STARFF DEN 13 APRILIS
1638 GODT TROIST DIE SIELE

Langstraat : tegenwoordig heet het « rue de Gorhez ».

Detail van het wapen onderaan het Kruis :

De letters **I F** verwijzen waarschijnlijk naar Ian Florence.

Dit is het 'spreekende wapen' van de brouwers:

- een grote zak mout of gerst
- twee harken die gebruikt worden om de mout te verspreiden tijdens het kiemproces

Kruis 92

HIER RUST
S^v IAN SCHOONBROODT IN SYN
LEVEN SCHEPEN EN BORGMR VAN
AUBEL OVERLEDEN DEN 29 XBER 1780
EN SYNE HUYSURE MARIA MERCKEL
BACH OVERLEDEN DEN 15 JUNY 1769
Dats Y Door Lyden Christ Allet Y Trusten In
Vree Amen

Hier liggen Ian Schoonbroodt,
rechter en burgemeester van Aubel,
die op 29 december 1780 overleed,
en zijn vrouw Maria Merckelbach,
die op 15 juni 1769 overleed.

Door het lijden van Christus vinden
allen die op Hem vertrouwen vrede.
Amen.

S^I = Sieur = heer

SCHEPEN = wethouder van het district, die ook lagere rechters binnen zijn jurisdictie heeft.

BORGMR = burgemeester

XBER = december

HUYSURE = echtgenote (huysure van de burgemeester betekende dat zij de vrouw des huizes was, de medebestuurster van het familiegoed en zijn echtgenote van wettelijke rang.)

Langs de tuin

Kruis 93

HIER IS BEU
STENDE HET LICHAEM VAN DE EERSAEME
MARIA KEVERS IS QESTORVEN
DEN ... AUGUSTUS
1712 DE HUISVROUWE QEWE
ST VAN MATHY SALMANRE
WELKENS LIE AEM IS REUSTE
NDE OP DEN
KERCKAU
F TOT
EEPEN

Hier ligt het lichaam van de
eerbiedwaardige Marie Kevers, die
in augustus 1712 overleed. Zij was
de echtgenote van Mathy Salmanre,
wiens lichaam rust op de
begraafplaats van Eepen.

BEUSTENDE is een archaïsche vorm van het werkwoord "bestaan". Het "huis" van "huisvrouw" is onleesbaar, maar het is een zeer plausibele hypothese.

QEWEST = geweest

Het laatste deel zou moeten luiden: **ENS LIE AEM IS REUSTENDE OP DEN KERCKAUF TOT EEPEN**

- "ENS" = en zijn
- "LIE AEM" = lichaem = lichaam
- "IS REUSTENDE" = rustend

EEPEN = Epen in Holland, 12 km van Aubel.

Historische context

In 1712 was de Spaanse Successieoorlog (1701-1714) in volle gang, vlak voor het Verdrag van Utrecht (1713). De regio kende troepenbewegingen en politieke instabiliteit. Dit verklaart mogelijk waarom Maria Kevers niet samen met haar man begraven kon worden.

Kruis 94

J M J
HIER LIGGEN BEGRAEVEN MARIA EN
PETRONILLA NYSSSEN GESUSTERS VAN
DEN SCHEVER PETRONILLA STARF
DEN 7 FEBRY EN MARIA STARF
DEN 20 MEERTZ 1756 RIP

J M J = Jesus Marie Joseph

Deze afkorting was in de 17e en 18e eeuw zeer gebruikelijk op grafstenen, notariële akten, contracten en brieven in de katholieke regio's van Nederland, het huidige België en Noord-Frankrijk, met name:

- in Limburg,
- in het Prinsdom Luik,
- in Vlaanderen.

Het werd aan het begin van de inscriptie geplaatst als een smeekbede voor de ziel van de overledene, die onder de bescherming van de Heilige Familie stond.

Kruis 95

1777 9 IANUARI IS BEGRAVEN GER
ARD COUDERS EN SYNE HUIS
VROU ANNA MARIA ERNST
1782 2 8BRIS HAERE SUSTER
IOANNA ERNST

Kruis 96

HEIR RUST
HET LICHAEM VAN WILLEM
GROLLET
EN SYNE
HUYSVROUWE IOANN GURDEN
STARF DEN 18 IANWARY
1701 B G VOOR DE ZIELEN

Er is een niet-ingegraveerde ruimte tussen de twee namen. Dit kan verklaard worden door het feit dat de grafsteen vaak werd besteld voordat alle informatie bekend was (met name de overlijdensdatum) — de ruimte bood plaats aan latere toevoegingen. In dit specifieke geval kan worden aangenomen dat de vrouw vóór de man is overleden. Het lichaam van Willen Grollet is vervolgens waarschijnlijk elders begraven.

B G = Bidt Godt

Kruis 97

HIER LEIGT BEGRAVEN DE
EHRSAME AGNES HERBERGHS
PEUSFROUWE VAN GILLES KNOPS
STAERF DEN 26 IUNY 1753

PEUSFROUWE is een archaïsche vorm van HUISVROUWE

Op Vlaamse graftombes uit de 18e eeuw werd de letter H vaak weggelaten of in sommige dialecten vervangen door een P.

Kruis 98

HIER SULLEN BEGRAEVEN
DEN DE ERFGENAEMEN VAN
LENDERT GOEDER
HIER LIGT BEGRAEVENDEN EER
SAEMEN LENDERT GOEDER STARF
DEN 7 OCBRIS 1760 G T D S

Kruis 99

HIER LIGT BEGRAVEN DE ERSAME
IONGE DOCHTER IUDIH IAMINET DIE
STARF DEN 15 FEBRUARY ANNO 1715

Kruis 100

Volledig onleesbare tekst

Kruis 101

ANNO
1669 DEN 20
APRILIS IS GES
STORVEN IN DEN
HEERE IAN BURGERS
TE VELDE ENDE MARIA
FLORENS SYNE HUIS
VROUWE IN HET
YAERE 1660 DEN 21
MARTY DEREN
SEEL EN WILLE
GODT GENADICH
WESEN

Kruis 102

ANO 1650 DEN
9 NOVEMBER IS IN GOTT
DEN HERREN ENTSCHLAFEN
ANDREIS DAELL BITT
GODT VOR DIE SELL AMEN

In tegenstelling tot de andere grafstenen is deze niet in het Platdütsch, maar in het Oudduits.

Kruis 103

ANNO 1663
DEN 4 IANURY IST IN GOT
DEN HEEREN ENTSLAEPEN
DER EHRSAMER UND FROENER
LAMBERTVS NICOLAY BITT
GOTT VOR DIE SEEL AMEN
ENDE EERST
DEN SOON
VAN LABLR
NICOLAI
STARF DEN
30 MAY
1686
MEMENTO MORI

FROENER = archaïsche vorm van "fromm" = vroom / toegewijd

LABLR zou een afkorting van Lambert kunnen zijn

Kruis 104

HIER LIGHT BEGR
MAROYE DE HUYSFRAWE
VAN LENNERT DIEPAER MITTE
MET DEN KINDEREN GES
TORVEN DEN 4 FEBRVAR
1677 GODT BENADIGT
DIESE SEELEN

Een bijzonder aangrijpende inscriptie

Dit is een van de meest aangrijpende menselijke inscripties : een moeder en haar kinderen die samen stierven midden in de winter van 1677, in een regio die toen geteisterd werd door de oorlogen, epidemieën en hongersnoden van de late 17e eeuw.

Dit is de derde inscriptie die een collectieve familiedood documenteert :

- **Klesen des Roden** — vrouw en zoon †1624 (**Kruis 61**)
- **Claes Mommers** — vader, moeder en vier kinderen †oktober 1730 (**Kruis 49**)
- **Maroye Diepaer** — moeder en kinderen †4 februari 1677

Drie families uitgeroeid, drie eenvoudige maar verwoestende stenen.

Kruis 105

L M I

HIER LIGT BEGRAVEN DE EERS.
 GERTRUDUS EERNST WED. WILEN
 MATHEUS CRUTZEN OVERLEDEN
 DEN 18
 7BRIS 1780

EERS. = eersaeme
 WED. = weduwe
 L•M•I• = Locus Memoriae Immortalis = Plaats van Onsterfelijke Herinnering

Een beknopte Latijnse uitdrukking die het graf aanduidt als een heilige plaats van eeuwige herinnering, zeer gebruikelijk op 17e-eeuwse katholieke grafmonumenten in de Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden.

Het wordt geschreven als EERSNT met twee E's. Het is aannemelijk dat dit een typografische fout is; dergelijke fouten waren niet ongebruikelijk.

Kruis 106

ANNO 1645
 DEN 6 AUGUSTIs
 STARF DER EHR SAMER
 MICHEL PELSER SCHE
 PEN DER BANCK MONSEN
 R NDL HOMBORGH GODT
 TROST DE SEEL
 AMEN

SCHEPEN DER BANCK : De wethouder van het gebied. Het gebied duidt het grondgebied aan waarop de belastingen (banalités) aan de lokale heer worden betaald.

Specifieke functies van een wethouder in de 17e eeuw:

Rechterlijk:

- Het beslechten van burgerlijke geschillen tussen inwoners,
- Het uitspreken van vonnissen voor lokale overtredingen,
- Het bekrachtigen van contracten en testamenten,
- Het registreren van eigendomsakten.

Administratief:

- Het innen van heerlijke belastingen,
- Het beheren van gemeenschappelijk bezit,
- Het toezicht houden op gewichten en maten,
- Het handhaven van de lokale openbare orde.

MONSEN → heden Montzen

NDL HOMBORGH → NIEDERLANDISCH HOMBURG = Homburg in Nederland. In die tijd stonden de Nederlanden onder Spaans bestuur tijdens het bewind van Filips IV van Spanje, van de Spaanse Habsburgse dynastie.